

« ده بگه وخت ووشه لاي مندالان » روايننه سي به رهه مي كوردي بو مندال لهم كلاور وژنه يده وه

بنووسيت سر نه كه ویت و رو بچیت ، چونكه بو مندال نووسين ربي هات و نه هاته ، ملي ريگاگرتنيكه كه يان نه تگه ينيته مه ليه ندي تاوات يان به ناخي ژيركه و تندا ده تباته خواره وه . منداليك كه له دايك ده بيت ، سه ير ده كه ين دواي چه ند مانگيك موورويه ك يان شتيكي له و بابه ته ي ، به په تكيكه وه ، به ده سترازه ي بيшке كه ي يان سه ري جولانه دارينكه ي وه بو هله دواسن دواي نه وه به ماويه ك شه قشه قه يه كي نه دهنه ده ست ، كه كه و ته كاگولكي و داره داره شتيكي تر ، تا نه كه ر كور بو بو خوي چه ز له نوتوموبيليكې مندالان ده كات يان نه كه ر كچ بوو ده ست ده بات بو بوو كيكي مندالان وه نه يگريت به باوه شي يه وه ، مه سه له ي بو مندال نووسين شتيكه وا ، مندالان هه موويان له ته مه نيكدانين ، هه ر ته مه نه ده سكه وت و زه خيره خستني ووشه ي خوي هه يه كه نه مه ناوه روكي باسه كه مانه و به دريژي لي نه دويين .

كه بو مندال ده نووسيت ، ده بيت جيهانيكي سه ير بينيته پيش چاو ، مندالانې پولي په كه مي سه ره تايي تا هه شت سالان² ، نه وه نده خه ياليان فراوان و به ربلاوه كه هه ر مه پرسه ي ده ويت ، منداليك سواري قاميشيك يان لقه دارينك ده بيت و قامچيه كه به ده سته وه ده گريت ، قاميشه تاوئده ات و خوشي هه تا گوړي تيدايه راده كات و ناره قه ي ره شوشين ده كاته وه ، كه چي وا نه زانيت نه سبي راستي يه و چوارناله ده كات . يان سواري سنو قيك ده بيت و ده ست به سوكانه وه ده گريت و بي دنه يت به به نزينداو گيرده گوړيت و به دم دنيا پرده كات له « ديدديدو پاپ پاپ » ، به خه يالي خوي له نوتوموبيليكې راستيدايه و له سه ر سه ت ده نازوي ، به دم

هه موو جاريك له دلي خومدا نه ليم : خوژكه مندالانيس له ناو خوياندا شاعيرو چيروك نووس و ره خنه گرو نه ديبی خويانان نه بوو به رهه مي خويانان هه لده سه نگان و برياري خويانان نه داو نيمه و مانانيشيان له م نه ركه رزگار ده كرد ! به لام كه نه مه وا نه بيت ، دياره نه م نه ركه ش هه ر به ره ورووي كه وړه ده بيت هه و يه خه ده گريت . بويه ده ليم كه بو مندال نووسين هه روا كاريكي ناسان نيبه ، چونكه جگه له به هره يه كي خويي و سه ليقه يه كي ته واو ناسك ، شاره زايي په روه رده و نه شونماي³ منداليس گه ركه .

وانه بيت من ليره دا پيوانه يه كي تاييه تي يان نمونه يه كي ستاندارد « standard » م هينا بيت و بليم نه بيت به رهه مي مندال ناوهابيت و نيتير نه گه ر جوړيكي تر بيت نابيت و به كه لكې هيج نايه ت ، به لام نه وه نده نه ليم كه نووسه ر هه ر به سه ليقه ي خوي نه توانيت بزانيت كه كاري بو مندال نووسيني له باردايه يان نا ؟! نه توانيت به زرنكي خوي له وه بگات كه نايا توماري بيره وه ربي و كاميراي چاوي ديمه ني ژياني منداليتان به هه موو گفتوگوو جوړي ووشه به كار هيناني نه وسايه وه گرتوه يان نا ؟! نايا سه رنجي ووردي زانيارانه ي له مندالانې نيتستاو ديمه ني ژيان و جوړي گفتوگوو ووشه كانيان و هه لس و كه وت و ياري و قسه ي خوش و ته نانه ت شه ركردن و شه ره جنپوه كانيان داوه يان نا ؟! نايا تا چ راده يه كه له گه ل سايكولو جياي مندالدا ناسنايه تبي هه يه ، نه م ناسنايه تبي خوليايه تي و ته لي دلي هه ميشه بوي ليده ات يان نا ؟

نه و نه ديبه ي له ناو خوينده واره گه وړه كاندا بالاو به ناوبانگه هيج مه رج نيبه له مه يداني نووسين بو مندالاندا نه و گه وړه بالايه بيت . به لكو به پيچه وانه وه له وانه يه كه بو مندال

رویشتنیشه وه دهست به رز ده کاته وه بو هاوریکانی و به ده میانه وه بی ده که نیت . وه کوله دلی خویدا بلیت : نه ها من نوتوموبیلیم هه یه و نیوه نیتانه !! خو له ته له فریوندا که بابته تی « میکی ماوس » و « کیمبا » و « کاسپهر » و « سوپرمان » و « گراندایزر » و « لیدی بوسکار » و « توم سویر » و « ساسوکی » و گه لیکه تر له م جورانه ده بینیت ، زوری لاخوشه و له خوشیدا ناگای له دنیا نامینیت ، بی نه وه ی له دلی خویدا بلیت شه م جوله و بازدان و فرینه کاری کرده نین و له راستی یه وه دوورن !!! ، له « راستی یه وه دوورن » نه وه هر به خه یالی گه ورده دا دیت ، به لام له جیهانی مندالانی شه ته مه نه دا ته واوله گه ل خه یاله به رزو به ربلاوه کانیا ندا جوپتن . مندال خوی که باسی توپین بو هاوریکانی ده کات شه لیت : « شه قیکم له توپه که هه لدا جووه ناسمان و نه گه رایه وه !! » باشه نیتر بو خه یال فراوانی مندال هیچ پیوست به نمونه ی دی ده کات ؟! شه ی ناگاتان لی نییه که مندال له گه ل بووکه شووشه کانیا قسه ده کات ، به خه یاله فراوانه که ی خوی هه روا شه زانیت که شه مانه گیانه به رن و هاورپی وره فیقی شه من . نووسه ریک که بو مندالی شه و ته مه نه ده نووسیت که باسکرا ، ده توانیت سوود له و خه یاله فراوانه وه ربگریت ، بی نه وه ی حسابه که به پی خه یال و هوشی خوی بکات و بلیت : « که ی شه مه وایه !! » ، چونکه که وای ووت و دهستی گیرایه وه نیتر شه وه بیه ویت و نه یه ویت بو گه وره ده نووسیت نه که بو مندال . هه ر له بهر شه م خه یال فراوانییه شه که مندالان گوی قولاغی حیکایه ت ده بن ، له گه ل سه رکه و تنی پاله وانه که دا دلخوش ده بن و چه پله لی شه دن ، به نازارو شه شکه نچه و ژیرکه و تنیشی رووگرژو خه فته تبار ده بن ، چونکه به خه یالی خویان و شه زانن خویان شه و پاله وانن ، و شه زانن له خه ویکه خوشدان ، هه ر ناخوشی و گیروگرفتیکه و هختیان که هه بیت هه موویان له بیرده چینه وه و ده که ونه دوخیکه ناساییه وه ، که شه م خوی له خویدا چاره سه رکردنیکه سایکولوجیانه ی نایابه ، دیاره شه م ش به مه رچیک وایه که مه بهستی سه ره کی حیکایه ته که دیاربیت و نه بیته مایه ی سه رلی شیواندن و بیرئالوزاندنی شه و مندالانه ، شه م قسه یه ی دوایمان نه که هه ر بو حیکایه ت به لکو بو جووه به ره مه کانی تریش تا راده یه کی زور راسته .

دیسان شه بی نووسه ر شه وه بزانت شه و مندالانه ی که خه ریکن هه شت سال به ریده که ن تا شه وانه ی که دو انزه سالن ، حه ز به و جووه حیکایه تانه ده که ن که نازایه تی و پاله وانیتی و سه رکه شی و مل پیوه نانی تیدا یه .

شه م یه که دوو نمونه یه م هه ر بویه هینایه وه بو شه وه ی بلیم : بیرروشنکردن و خوخریککردن و موتالاکردن شه گه ر بو هه موو نووسه رو شه دیک پیوست بیت بو شه وانه ی بو مندالان ده نووسن پیوستره⁽³⁾ . چونکه هه رچی قولاغی مندالییه ، نه که هه ر له رووی دلوده رونه وه زوو زوو شه گوپریت به لکو له رووی نه شونمای « بایولوجی » و « شه قل » و « زمان » و « کومه لایه تی » و « ئینفعال اوسوز Emotion » یسه وه هه همیشه له گوپراندایه ، ده نا باسیکی واهه ر بو خوی پیوستی به لیدوانیکه دووردریژه که نیرم شونینی نییه و پشت به خوا له داهاتووا شه گه ر بوم کرا شتیکی له سه ر شه نووسم .

ئیسنا دیمه سه ر باسی ده سه که وت و زه خیره خستنی و وشه لای مندال .

ده توانین له ریگای نه شونمای زمانی منداله وه ، نه شونمای شه قلی بیوین چونکه زمان نامرازی بیرکرده وه یه ، مندالیک ده سه که وتی و وشه ی به پی ته مه نی زور بیت شه و نیشانه یه که بو ووریایی و توانای شه قلی ، چونکه دیاره باشتر شه توانیت مه بهستی خوی ده ربیریت و باشتریش له قسه ی ماموستایان و گه وره کانی خوی ده کات . ئیسنا زورکه س له مه یدانای سایکولوجی مندالایه خ به م لایه نه ده دن ، له سه رده میکی پیش نیستاشه وه بایه خی پی دراوه ، بو شه ته مه نی مندالیان کردووه بیه چه ند قولاغیکه وه⁽⁴⁾ ، له هه ر قولاغیکدا له قسه کردنی مندال کولیونه ته وه و توانیویانه شه وه بزانتن که هه ر منداله له هه ر قولاغیکه ته مه نیدا چه ند و وشه فیرده بیت ، دیاره لیره دا گه لیک شتی لاهه کی کارده کاته سه ر شه وه ی که مندالیک له گه ل مندالیک تردا جیاوازی هه بیت ، وه که له یه که نه چوونی له ش و هیزو دروستی مندالیک له گه ل مندالیک تردا ، وه که شه وه ی له ماوه یه کی ژیا نی مندالیکه له کچ له کوپر زورتر توانای فیربوونی زمانی هه یه ، وه که جیاوازی مندالانی میلله تیک له گه ل مندالانی میلله تیکه تردا له رووی دارایی و باری ژیان و گوزه ران و ناستی پیشکه و تن و شارستانیتی یه وه . وه که ووتمان شه م هویانه لاهه کین و کاریان

لهم مهیدانه دا کاریگر نییه ، بویه نه گه ر لیکولینه وه کان زانیارانه بن و هروه ها نه و نامرازانه ی له تاقی کردنه وه کاندا به کار ده هیئرین نه وانیش هر زانیارانه بن ده بینین که نه نجامه کان له یه کتر نزیك نه بنه وه .

نه و « ننگا » یه ی بویه که م چاره و کوه نگیك له منداله وه هله ده سیئت و دلی باوکی چاوه پروان و بی نارامی پشت ده رگای ژووری « له دایک بوون » هکه نه گه شینیتته وه ، به یه که م دهنگی مندال داده نریت ، نه گه ر چی زانا بایولوچی په کان نه وه به دهنگ دانانین ، به لگو به هه ناسه دانه وه یان وه لام دانه وه ی نه و وژه ی هه وایه ی ده زانن که ده چیته سییه کانه وه ، واته کاریکه له ده ست منداله که خویدا نییه ، دوا ی نه وه به ماوه یه کی که م دهنگه که ده که یوتته ژیر رکیفی منداله که خوینه وه وه هه رجاره به رهنگیک بو مه رامی خو ی به کاری ده هیئت تا ده گاته « گغه و بغه » نجا « گروگال » . مندال که به ده م گروگاله وه ده لیت : « با ، دا ، به ، ده ، نه » ، خو ی گو یی له دهنگی خو ی ده بیئت و به و گو یی لی بوونه ش زور دلخوش ده بیئت بویه حه زده کات هه ری که یان دووباره بکاته وه و بلیت : « با ... با » « دا ... دا » « به ... به » « ده ... ده » « نه ... نه » . نجا دایکی وورده وورده هانی ده دات و نه و دهنگانه دووباره ده کاته وه . منداله که ش دیسان له دوا یه وه ده یانلیتته وه^۳ ، به مه خوشی په که ی زورتر ده بیئت چونکه سه یرده کات دایکیشی هاوکاریتی و هاوبه شی خوشییه تی ، کار ده گاته راده یه ک دایک ده ست بو بووکه شووشه یه ک راده کیشیت و ده لیت : « به به » منداله ش ده یلیتته وه ، نیتر وورده وورده که منداله که وای لی هات به بینینی بووکه شووشه که ووتی : « به به^۳ » ، نه وه مانای نه وه یه که یه که م ووشه ی جیهانی نه و منداله له دایک بوو .

تاقی کردنه وه سایکولوجییه کان ساغیان کردوته وه که « توانای^۴ زمان فیر بوون » له سه یرده میکی نه شوئمادا لای کچ زووترو گه شتر له لای کوپ سه ره لده دات بویه له و سه یرده مه دا کچ زووترو زورتر و با شتر فیری زمان ده بیئت .

بو نه وه ی بزانیئت له چ ته مه نیکدا یه که م ووشه ی جیهانی مندال له دایک ده بیئت ، که لیک تاقی کردنه وه کراوه ، گرنگه که یان نه وه یه که « بوتمان = Boteman^۵ » ، ناویک به سه ر « 35 » مندالدا ، « 12 کوپو 23 کچ » له هه شت مانگانه وه تا سالیک و سی مانگان ، کردوویه تی « له مانه 18 مندالیان نینگلیز ،

12 یان نه له مان ، دوانیان فهره نسی ، دوانیان بولگاری و یه کیکیان بولونی بوو ، له نه نجامدا گه یشتوته نه وه ی که نزیکی له (29 %) یان له ده مانگاندا یه که م ووشه یان له ده م ده رچووه ، له (75 %) یان پیش نه وه ی یه کسالان ته واوبکن یه که م ووشه یان له ده م هاتوته ده ر ، له (50 %) ی کوپه کان پیش یه کسالان ته واوکردن یه که م ووشه یان له ده م ده رچووه ، که چی کچه کان له (87 %) یان پیش یه کسالان ته واوکردن یه که م ووشه یان له ده م هاتوته ده ر .

هه ندیک له زاناکان ، لهم مهیدانه دا ، له ته نیا مندالیک کولپونه ته وه که زورتر کچ یان کوپیان بووه ، نه مه له چا و نه و لیکولپینه وه و تاقی کردنه وانده که به سه ر کومه لیک یان چه ند کومه له مندالیکدا ده کریت بایه خیکی زانیاریی نه و تو ی نییه . بویه لیره دا لیکولپینه وه که ی « سمیت = Smith^۶ » ناوی نه مه ریکایی بخرینه پیش چا و باشه که « 15 » کومه له مندالی هیناوه و هه ر بو نه وه ی بزانیئت مندال له هه ر ته مه نیکدا ده سکه و ت و زه خیره خستنی ووشه ی چه نده ، ده ستی کردووه به کار . به سه رنج دانه نه م لیسته یه ی خواره وه دا نه نجامی لیکولپینه وه که یمان به باشی بو ده رده که ویت .

ژماره ی ووشه	ته من به سال و به مانگ	ژماره ی مندال
1	هه شت مانگان	13
3	ده مانگان	17
3	یه کسالان	52
19	سالیک و سی مانگ	19
22	سالیک و شه ش مانگ	14
118	سالیک و نو مانگ	14
272	دوو سالان	25
446	دوو سال و شه ش مانگ	14
866	سی سالان	20
1222	سی سال و شه ش مانگ	26
1540	چوار سالان	26
1870	چوار سال و شه ش مانگ	32

2072	20	پینج سالان
2289	27	پینج سال و شه ش مانگ
2562	9	شه ش سالان

نووسه رو شاعیرانه ی بو مندالانی کورد ده نیوسن له به ره مه کانیاندا سوودی لی وهرده گرن و مندالانیش به خویندنه وه ی نه و به ره مانه سوودمه ندرت ده بن . ثم لیکولینه وه ی سه میره و نه وه که ی « حسون و هورمز »^(۱۱) یش هه روه ها هه موو نه وانه ی له ناو نه و میلله تانه دا کراون که خویندن و روشنبیریان تا راده یه کی زور به زمانی ناو قه واره ی تاییه تی خوینانه ، نه وه ده سه لینن که ناستی روشنبیری خیزان کاریکی گه وره ده کاته سه ر زور بوونی ده سکه وتی ووشه لای مندالان به زمانی ماده رزادی خوینان^(۱۲) . واته به زمانی نه و دایکه ی لئی بوون .

با له کلاورپوژنه ی نه و قسانه وه که تا نیستا کران ، برونینه چهند به ره میکی ثم دواپی یه ی مهیدانی نه ده بی مندالانی کورد ، نه گه ره له دهره وه ی نه و کلاورپوژنه یه شه وه وورده سه رنجم هه بوو نه و هه ره ده یخه مه پیش چاو . با « چوله که پاساری ، یه که ی کاکه ی فه للاح که بریتیه له « 23 ، شیعیرک له « 54 ، لاپه ره ی هچووکدا ، پیشخه ین . شایانی باسه که ثم دانه یه ی نیستا له و به ره مه له به ره دممدایه ، پیشکه ش کراوی دهستی کاکه ی فه للاح خویتی که به دهستی بر ریزه وه وهرم گرت .

شیعیری « ریزی ماموستا » که به دم مندالیکه وه یه که تازه بی نه نیته قوتابخانه وه ؛ واته یان شه شسالانی ته و او کوردوه یان نه ی کوردوه^(۱۳) ، شیعه که ده لیت :

« ریزی ماموستا له سه رچاومه
ره گی په روه رده ی له هه ناومه ،

مندال له و ته مه نه دا کوا له و « ره گی په روه رده » یه ده گات و چون له و « له هه ناومه » یه ده گات که خو ی « له هه ناومایه » یه و پیوستی شیعیر وای لی کوردوه . من پیم وایه هه ره له م شیعه رده ووشه ی « خولیا » بو مندالی نه و ته مه نه نابیت . دووم شیعیر « مندال و نه وروز ، لاپه ره « 7 ،

روژی سه یران و گه شته
کوردستانمان به هه شته
شهریف و مامه یاره
قه شقوئی و سه رچناره

نه و « شهریف » له په راویزدا پیوستی به روونکردنه وه هه یه ، خو نه مه هه ر بو مندالی سلیمانی نییه ، له شوینانی تر له

« نه جمه دین عالی مهردان ، یش له ماجستیرنامه که یداو له مهیدانی نه شو انمای زمانی مندالانی چوارسالان و پینج سالانی باخچه ی ساوایاندا هه ر تاقی کردنه وه که ی « سمیث » ی به نمونه هیناوه ته وه^(۱۴) . تاقی کرنه وه ی دیکه شه هه یه ، نه نجامه کانی له مه که ی « سمیث » وه نه زیکن بویه پیوست به نووسینی ناکات ، نه وه نده هه یه نه و تاقی کردنه وانه ی که به سه ر مندالانی هه راشتر له شه ش سالاندا کراون ده لین : که ده سکه وت و زه خیره خستنی ووشه لای مندالی هه شتسالان (3600) و ده سالان « 5400 ، و دوانزه سالان « 7200 »^(۱۵) ووشه یه .

تانیستا له و لیکولینه وانه ی له زانکوی به غذا له م باره یه وه له شیوه ی ماجستیرنامه دا پیشکه ش کراون ، من چهند دانه یه کیانم دیون ، لیره دا هه ر ماجستیرنامه که ی « سمیره عبدالله عبدالواحد »^(۱۶) ده خه مه پیش چاو ، چونکه له سه ر قوتابیانی بوئی سنییه م و چواره می سه ره تاییه یه ، که نه مانه له ناو هه موو قوتابیانی پوله سه ره تاییه کانداندا . ده که ونه ناوه راستیانه وه^(۱۷) .

سه میره له لیکولینه وه که یدا ساغی کردوته وه که تیگرای ده سکه وتی مندالی بوئی سنییه م له زماندا « 3200 » و مندالی بوئی چواره م « 3800 » ووشه یه ، دیسان نه وه ی ساغ کردوته وه که زوربه ی ووشه کان « ناو »^(۱۸) ن دوا ی نه و « فه رمان » نجا که میکی نامرزی « په یوهندی Proposition »^(۱۹) ن . دیسان نه وه ی ساغ کردوته وه که زوربه ی ووشه کان له چوارپیت ، دوا ی نه و له پینج پیت نجا له سی پیت پیک دین ، هه روه ها نه نجامی لیکولینه وه که ده لیت که ووشه ی مندالانی نه و ته مه نه زوریان به پیتی « ئا ، ئنجا ، ب ، ئنجا ، ت ، ئنجا (س) ده ست پی ده کات .

ثم لیکولینه وانه له باره ی ده سکه وت و زه خیره خستنی ووشه وه لای مندالان به زمانه بیگانه کان سوودی بو نه ده بی مندالانی نه و زمانانه هه یه^(۲۰) . نه گه ر کوردیش ثم جو ره لیکولینه وانه ی له زمانی مندالانی خویدا بیت^(۲۱) ، نه و نه و

باوک و دایکیشیان بېرسن رهنګه نه زانن که مه به ست کاریزی
وه ستا شریفه ، لام وایه « قه شقوی » یه که ش هر پیوستی به
ته نکه روونکردنه و په ک ه بیت .

ل « 9 » ، نیمه یین قال بوی بوتی خبات . « نه و » قال
بوون ، و « بوتی » یه کوا ده سکه وت وزه خیره خستنی ووشه ی
جیهانی منداله ، دوا ی به ریکردنی گوناخی مندالی و
سه ره لدانی قوناخی هه رزه کاریش هیشتا زور هه نه و دوو
ووشه یه سه ریان ته قی دیت .

ل « 11 » : « سال به بی نیمه گیانی مردووه ،

« که سال بوو ، میژووش دپاره زیندوه ،

من نه قلم نایبیت که مندال له له تی دووه می شیعره که بگات .

ل « 12 » : « باخچه ی سه رچنار

« ده خوایه هه ر ئاوابی

هه میشه هه ر ئاوابی ،

نه و دوو « ئاوابی » یه به زور به ی هه رزه کارو لویش له په ک
جودا ناکرینه وه ، نیترا کاکه حه مه چون نه بیت به مندالاندا
راپه رمویت که نه و شیعره یان خوینده وه نه که هه ر تیی بگن
به لکو چیزیشی لی وهر بگرن .

ل « 36 » : « گولی سی وهرزه ، که مه به ستی نه و منداله یه که له
باخچه ی مندالانه ، منداله کی چوواندوه به گول و ده لیت :

« گولی من بی ئینجانیه

بو په روهرده په روانه یه ،

یه کسر نالیم مندال له مه ناگات ، وا خوم ماناکه ی
لیک نه ده مه وه نجا خوتان سه رپشک بن . کاکه ی فله للاح
نه یه ویت بلیت : که مندالی باخچه ی مندالان وه کو په پووله یه ک
وایه به ده وری « په روهرده » دا ده که ریت که په روهرده که وه ک
چرایه کی که ش وایه . راسته په روانه له که له پووری نه ده بو
فولکورماندا له جیاتی په پووله به کارهینراوه ، به لام له جیهانی
مندالدا ، مندال هه ر « په پووله » که ی پی خوشه و ده سکه وت و
زه خیره خستنی ووشه ی لای خویه تی و هه رچی « په روانه ،
که ش هه یه له خه رمان و زه خیره ی زمانی نه ودا بو « ته یاره ی ،
« یه ک په روانه ، و « دوو په روانه ، زور به ئاسانی
به کارهینراوه ، نیترا نه وچی یه تی به سه ر نه وه وه که نه م دوو
ووشه یه له رووی جووله و ماناوه یه کن . نه مه ویت بلیم
« په روانه ، به و مانایه ی کاکه ی فله للاح به کاری هیناوه بو

نه ده بی که وره یه و مندال له و شوینه دا به کاری ناهینیت .

ل « 45 » : « چون ، چون ، په بیت پی بردن

بو من وا دابه شکردن ،

باشه مندال له « په ی پی بردن » به باشی ده گات ؟! نه توانم
نمونه ی تریش له م بابه ته پیشان بدهم به لام نه وه ی تا ئیستا
پیشاندرا ، بو نه م مه به سته ، به سه .

نه که ر له دهره وه ی کلاورونه ی باسه که وه ، سه رنجم
هه بیت نه وه یه که وینه کانی ناو « چوله که پاساری ، زور
پچووک و نادیارن و ده ستی که مته رخمی و ده ستنوقاویان
به ئاشکرا پیوه دپاره ، نه که ر ده ، دوانزه سالیک له مه و په ر
هه له ی وا بکرایه رهنګه بوو نه بوونی نه خشکی مندالان و
دواکه وتی هونه ری چا په مه نی بکرایه به بیانوو ، به لام ئیستا
که نه خشکی وه کو « علی مه ندلاوی » و که سانی تر بین بو
نه بیت به وینه ی واو به شوینی وا ته نکه به رازی بین . به رامبه ر
په تکانیش وه کو سه رنجم داوه له زور شویندا « نه » وه کو
« نه » نووسراوه .

به ره می دووم « به هشتی مندالان ، هکه ی « دایکی
سولاف ، ه که له 1983 دا چاپکراوه . تیکرا دایکی سولاف له و
ووشانه وه نریک بوتی وه که ده سکه وت و زه خیره ی مندالان چونکه
جگه له به هره و سه لیفه یه که له شیعره کانیدا ، له م مه دیدانه دا
به دی ده کریت ، رهنګه نه وه شی چووبیت پال که دایکه و له و
دایکانه شه که کوردیه که یان نه ژاکاوه . « مریشکه کوله ، و
« باخچه ی مالمان ، و « بووکه که م ، و « باخچه ، و
« بووکه به بارانی ، و « به رخنه که م ، و چنه د شیعریکی تریشی
له کلاورونه ی باسه که مانه وه به شیعره سه رکه و تووه کانی
ده زانم ، هه ر له هه مان کلاورونه وه ، له ته شیعری « بو سه ر
شالقی ئاوات ل 21 ، و له ته شیعری « زیر تیشکی نه م ره نجه ما
ل 27 ، و « هه ست بزوینی ل 32 ، به وانه نه زانم که مندال باش
تیان ناگات . له چنه د لایه نیکی تره وه کومه له سه رنجیکم هه ن
که نه مانه ن :

ل « 6 » : « شیعری (سیو) له سه ر زمانی مندالیک به
سینویک ده لیت :

وه کو توپ هه تی نه ده م

دوا ی نه وه نوشی ده که م

یا :

تیر بوئی هه لئه مژم
به سنگمه وه ئه یگوشم
ئه یینمه به یینی دوولینو
زور خوشه خواردنی سیو

خواردنی سیو خوشه ، ئه مه راسته و له سه سه رم به لام له
رووی په روهرده ی دروستی یه وه ، چون ده بیت سیویک
هه لیدریت ، تیر بوئی هه لئزیت ، به سنگه وه بگوشریت ئنجا
بخوریت ؟!

له « ل : 34 شیعی « کارژوله » دا ده لیت :

« تووم خوش ئه وی کارژوله
بباعینه به رخوله »

ئه گه ر کارژوله بیت ، به رخوله نییه !

له شیعی « بوق بوقله ، ل : 52 ، له سه زمانی مندالیک به
بوکه که ده لیت :

« هاو پینی گون و خونچه که م
هه لقونه سه ره په نجه که م »

ئه میش وه که مه سه له ی « سیو » هکه له رووی په روهرده ی
دروستی یه وه ناگونجیت . ئیمه له وولاتیکداین که نه گوشتی
بوقی تیدا ده خوریت و نه ده ست له بوکه وه دان به شتیکی راست
ده زانریت ، ئیتر بو هه لقونیه سه ره په نجه ی منداله کانمان ، خو
خالخالوکه نییه !!

له شیعی « نه به زین ، ل : 54 » دا له سه زمانی
مندالان ده لیت :

« ته رزه ی ناو ده غل و هه ردین
چاو نه ترس و نه به ردین »

ته رزه ی ناو ده غل زیانداره و وه زنی هه یه ، هه رچی منداله
بی زیانه و وه زنی نییه .
ل « 54 ، ده لیت :

« چاو هروانی به هارین
هاوار ئه که یین بو نه زین »

« یین » ی به هارین و « ن » ی « نه زین » پاش قافیهن و به قافیه
حساب نا کرین ، ئه وه ی ده مینیه وه « نه زی » یه که نابیت به
قافیه بو به هار که ئه مه ناو ه ستایی یه له شیعدا ، نه خوازه لا
شیعی مندالانیش ، که تا نه غمه ی خوش و ووشه ی پر
موسیکا و له ره ی ناسک و قافیه ی سواری زوربیت لای مندال

په سه ندره و سه یرده که یین هه ره له خو یه وه ده یلیته وه و ناوازی بو
دائه نیت و چه پله ده کوتیت و به ده م چه پله کوتانه وه
بپی ده که نیت و ده یکا به هه را ، بویه پیش چوونه قوتابخانه له
گه ل هاو پیکانیدا به دلی خو یان ئه م جو ره شیعرانه به گورانی و
چه پله وه ده لینه وه :

« هه ناران و مه ناران

یاخوا دا کاته باران

بو فه قیرو هه زاران . »

« حاجی له قله ق مار هات

ماری ژهنگو ژار هات ،

دیاره زوری تریش له م بابه تانه هه ن ، ئه مانه ی من نووسیومن
مشتیکن له باریک .

به ره مه ی سییه میش « جه ژنانه » هکه ی له مه ر « دکتور
عیزه دین مسته فا ره سوول » ه که له زمانی رووسییه وه
کردوویه تی به کوردی و بریتیه له پیشه کییه ک و « 15 » شیعر له
(74) لاپه رده ا .

له م باسه دا له ده سه کوت و زه خیره خستنی ووشه ی لای منال
دوام به و مه به سه تی ئه و کتیب و گو فارو شیعیرو حیکایه ت و
نووسینانه ی بو مندال ده نووسرین به شیوه یه ک بن که له گه ل
ده سه کوتی ووشه یدا بگونجین و نووسینه که ئاسان و ئاوازدار
بیت تا نه بیته ته گه ره له ریگای فیروونیدا . من له و خالانه ی که
دکتور له پیشه کییه که یدا باسی کردوون - جگه له خالی چواره م -
نه ک هه ر لاریم لیان نییه به لکو به راستیشیان ده زانم⁽¹⁾ . ئه و
خالی چواره مه ش که من لاریم لییه تی ده لیت : « له رووی
ناوه روکه وه پله ی حیکایه ته کان له گه ل مندالی ته مه نی جیا جیا دا
ده گونجین ، وا بزانه بو « راز » ی دوانزده سالانه
ده ست ده دن و به شی « زینو » ی سی سالانی تیدا یه و خو یان بو
سالیکی تری « زه ریا » ی یه ک سالانیش ده خه نه ری . «
دیسان ده لیت : « ... هه ره له بهر ئه وه پیشکه ش به وان و به
یاری « 9 سال » و « باده » ی « 5 سال » و هه مو هاو ته مه نه
هاو زمانه کانیا ن کرا ، به لام له رووی زمانه وه ، ئه گه ر که میک
ژوور ته مه نیش که وتبم ، ئه وا چه زم کرد ، چون ئیمه له ری
حیکایه تی گوئی ناگردانه وه ، هه ره له مندالی یه وه زور ووشه و زور
ئیدیومی کوردی فیروکراین . شتی که له و سامانه ش به نووسین

بگه نیمه نه وهی پېگه یشتومان . - تاثیره قسه کانی دکتور بوون .

نه و حکایه تانه وهکو دکتور ده لیت بو (رازی) دوانزه سالان و « یاری » نوسالان ده شین و پیروزیان بیت . به لام له به رووناکي نه و قسه و لیکولینانه وه که باسکران چون « به شی زینو » ی سی سالانی تیدایه و خویان بو سالیکی تری « زهریا » ی به کسالانیش ده خه نه ری ؟! دکتور خوی له خالی دووه مدا که له و خالانه یه منیش به راستیان ده زانم ده لیت : « چونکه له لایه نه زانستی یه که وه باوهرم وایه که به ره میکی وه که نه مه خوی - واته نه سله که ی - (نه سلی جه ژنانه ، ف . ع) پشت به تاقي کردنه وهی دریزی نووسره کانی و نووسره هاو زمانه کانیانه وه ده به سستی و نه نووسینه ده به سستی به بناغه ی زانستی خویه وه . « که نه مه قسه ی دکتور خوی بیت نیتر چون قسه یه که ده کات که له گل نه و بناغه زانستی یه که نه گریته وه ، هر له و « جه ژنانه » یه دا حکایه تی (په شیوی) مه به سستی نه وه یه له گه وری بگه یه نیت که ده بیت به بی یه ده سکه وتی ووشه ی مندال له هرته مه نیکدا گفتوگوی له گه لدا بگه یین و ووشه یه که به کار نه هینین که له ده سکه وت و زه خیره ی نه ودا نه بیت ، (دایکه که به فیدیای ووت ماله که م په شیو ناویت و رویش ، فیدیا که (به بی ی حکایه ته که) ده ی توانی بشخوینیته وه ، له « په شیوی ، نه گه یشت ، وای زانی چوکلینیکی تازه یه و ناوه که ی وایه ، هه ستا ماله که ی ژیره و ژووور کردو دای به سر یه کداو « په شیوی » ی نه دوزیه وه²⁶ !!!) ، که نه مه و ابیت نیتر حکایه ته کانی « جه ژنانه » چون به شی (زینو) ی سی سالانی تیداده بیت و چون بو سالیکی تری (زهریا) ی یه کسالان خویان ده خه نه ری²⁷ ؟!

بو (باده) ی پنجسالانیش که به بی ی ته مه نی ده بیت له باخچه ی مندالاندا بیت ، چونکه له باخچه فیری نووسین و خویندن و بیرکاری ناکن ، نه و حکایه تانه یان ده خه نه به رده ست که نووسینی له سر نییه و هر به وینه کان له حکایه ته که ده گن²⁸ .

نه گه ر له کلاو پوژنه ی باسه که مانه وه بېروانه (جه ژنانه) که ی دکتور وه ریگپراوه ده لیم :

« نه م شهرم به خو هاتنه ، ل 23 ، و « عه ره بانه یه کی له ماسی

پری راده کیشا ، ل 30 « و « خو له مه ترسی پاراستن ، ل 67 « جوړه دارپشتنیکه که بو مندال ناشیت چونکه له سی ووشه زیاتر دراونه ته ده م یه که ننجا مانایه کی به خشویه ، نه مه جگه له وهی که مندال نه گه ر بیه ویت مه به سستیکی و ده ربیریت ناتوانیت و ناشییه ویت ناوا سی چوار ووشه بخاته ده م یه که ، هر له (ده سکه وت و زه خیره خستنی ووشه لای مندال) له م شیوه دارشته نییه²⁹ .

په راویزه کان :

1- یه کیک له و نه شونمایانه ، نه شونمای زمان ، ه . واته ده سکه وت و زه خیره خستنی ووشه لای مندال به بی ی ته مه نی .

2- قوناخ ی مندالیتی تیکرا خه یان تیدا فراوانه ، به لام توندوتیزی نه م خه یانه فراوانه له و ملومه دا سره ه لدا ت و به ناشکرا دیلدی دمدات .

3- سه یرکردنی به رنامه ی مندالان و طلیعی مندالانیش له ته له فریوندا به شیکه له و بیروشنکردن و خو خه ری کردنه .

4- نه م قوناخنه وه همین ، ته نیا بو نسان کردنی لیکولینه وه دانراون وه کو چون له جوگرافیدا هیل که مه ره می و هیل پلنی و هیل دریزی دانراون . دهنه قوناخه کان سرجه مه کانین به یه که وه نووسلون و ده شجنه نلویه که وه و جودانابنه وه .

5- د . مصطفی فهمی - سلیکولوجیه الطفوله و المراهقة ، مصر ، دار مصر للطباعة ص 136

6- ماموستلو شاعیری به ریزع . ع شهونم نه م ووشه یه ی به شیوه یه کی سرکه وتوانه له نه ده بی مندالاندا به کاره یناوه

به به ، به به ، بچکوله

نوخه ی ، نوخه ی ، به رخوله

ع . ع . شهونم ، چرو ، سلیمانی ، چاپخانه ی راه برین چله ی دووم ، 1974/4/30 ، ل 15 ، .

7- زانا کونه کان بو هه موو ، توانا = قدره ، یه که هر ووشه ی ، زیره کی ، یان به کارده هینلو بېرواشیان و ابوو که نه وی له مه یدانیکدا زیره ک بیت نیتر له هه موو مه یدانه کانی ترده هر زیره که ده بیت ، زانیانی نه م دواپی یه هاتنه سر نه و بلوه ره ی که نه و قسه یه ی نه وان راست نییه ، به لکو زیره کی به سر چه ند توانیه کدا دابه ش ده کړیت و مه رجیش نییه مروف له هه موو توانلکاندا هر نه سپی تاویدات و بکه ویته پیش هه موان . هی واهیه توانای زمانی هه یه و له مه یدانی نووسیندا سوارچکه ، مه رج نییه هر نه و زه لامه له توانای میکانیکیدا هر سوارچک بیت و له هر شوینیکدا نوتوموبیله که ی په کی که وت ، نه و منده ی بلینیت یه که و دوو چلکی بکاته موو هه لسینته سره بی ، یان مه رج نییه نه وه ی له ، توانای ژماره ، دا واته له مه یدانی ، بیرکاری - ملامتیک ، دا میتیکنی روونکو ده سستیکی بالای هه بیت ، نیتر هر نه و که سه ده بیت له توانای موسیکا یان نیگارکیشان یان خوشنوسیشدا هه مان بالای دست و ن هاتووبیت ، نه و منده هه یه نه گه ر یه کیک خوا بیداتی چه ند

توانایی‌های تداکوبی و بیته‌ها . و اما له چند توانایی‌ها و دستاو کاره‌بیت خو نه‌وه شتیکی که له‌ک باشه ، هه‌تا ئیستا زانگان پتر له ، 85 ، تواناییان بوزیوه‌ته‌وه .

8 - سه‌رجاوه‌ی ژماره (5) ل 138

9 - = = = ل 140

10 - نجم الدین علی مردان ، ریاض الاطفال فی الجمهوریة العراقیة بغداد ، مطبعة الزهراء (1972) ص 63، 62

11 - بروهانه : احمد نجیب ، فن الكتابة للاطفال ، مصر ، دار الکتب العربیة للطباعة والنشر 1968 ص 40

12 - سمیرة عبدالله عبدالواحد ، المحصول اللفظی لتلاميذ الصفین الثالث والرابع الابتدائی ، رسالة ماجستير ، آذار ، 1982 .

13 - بو سه‌رنجیکی سه‌ریبی‌دان له‌و لیکولینه‌وانه ده‌توانیت سه‌یری سه‌رجاوه‌ی پینشول ل 34 - 51 بکه‌یت .

14 - لیکولینه‌وه‌کی ، الکبسی ، ش که هه‌ر ماجستیرنامه‌یه ئه‌مه ئه‌سه‌لینی ، هه‌مان سه‌رجاوه‌ی په‌راویزی ل 12 ، ل 38

15 - حه‌رلی ، جر ،

16 - له‌و زمانه‌شدا ئه‌گه‌ر نووسه‌ر ئه‌م بانه‌ گرنکه چلو نه‌کات هه‌ر ده‌که‌ویته هه‌له‌وه ره‌خه‌نی ئی ده‌گیریت . ئه‌وه‌بو له 1984/3/4 دا ، یه‌شه‌مه ، له به‌رنه‌ی ، کتیبخانه‌ی سینه‌مایی ، دا فلیمی ، داوشه‌وی جه‌ژنی له‌دایک‌بوون ، پیشاندرا ، تومی ، و لاری ، که هه‌ریووکیان نووسالان‌بوون ، دوو پاله‌وانی فلیمه‌که‌بوون . ئه‌وه‌ی فلیمه‌که‌ی پیشکه‌ش ده‌کرد ، ماموستایه‌کی هینابوو ، فلیمه‌که‌ی هه‌له‌سه‌نگان ، یه‌کیک له ره‌خه‌ن دیاره‌کانی که له‌و فلیمه‌ی گرت ئه‌وه‌بوو که تومی ، و لاری ، سه‌کلنیا له‌ خوینان گه‌ورترن .

17 - له‌روژنامه‌ی ، العراق ، و گوژاری ، کاروان ، دا خویندومه‌ته‌وه که دکتورانامه‌که‌ی ، عبدالستار طاهر شریف ، له‌سه‌ر ده‌سه‌کوتی وشه‌ ده‌بیت لای مندال ، جا ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ کومه‌له‌منداآنه‌ی که به ، نموونه sample ، بو لیکولینه‌وه‌که‌ی وه‌ریان ده‌گیریت کورد بن ، ئه‌وا بو که‌شه‌پیدانی ئه‌ده‌بی منداآنی کورد له‌لایه‌ن نووسه‌رانی ئه‌م مه‌یدانه‌وه به‌سوود ده‌بیت .

18 - سه‌رجاوه‌ی ژماره (12) له‌ په‌راویزه‌مکاندا ل 45

19 - دیاره‌ له‌ناو کوردا ، ئه‌مه نه‌ک هه‌ر وانیه ، به‌لکو به‌پیچه‌وانه‌وه‌یه ، سه‌یر ده‌که‌یت مندالیک له‌ناو خیزانیکی نه‌خویندوه‌وارو ناروژشنبیردا ، ده‌سه‌کوتی وشه‌ی جیهانی منداآنی به‌پیی ته‌مه‌نی خوی زور زورتره له‌و منداآلی که له‌ ناو خیزانیکی خویندوه‌وارو روژشنبیری ئیستاماندا گه‌وره‌ده‌بیت چونکه هه‌رچی ئه‌م خیزانه‌ی دواپیه‌یانه ده‌مه‌له‌ناهاهینیته‌وه‌و رسته‌یه‌ک نالیته ئه‌گه‌ر دووسی وشه‌ی نکوردیی ئیدانه‌بیت ، توواز له‌وه‌ بینه‌که هویه‌که‌ی چیه‌و چی نییه ، به‌لام هه‌ر نه‌ختیک به‌ ته‌نگه‌وه‌هاتن و کول به‌زمانه‌که‌وه هه‌نگرتن و له‌به‌ر خاتری منداآلی خومان ، باوا سه‌به‌کین که ئه‌گه‌ر منداآله‌کلنیشمان فیری ده‌سه‌کوتی وشه‌ی ته‌مه‌نی خوینان نه‌که‌ین ،

هیچ نه‌بیت سه‌ریان ئی نه‌شوینیت و ئه‌و نه‌خه‌ ووشنه‌ش که له هه‌ندیکه شویندا له قوتابخانه فیردمبن لیمان نه‌گوژین و له‌بیریان نه‌به‌مینوه . ئه‌لین قسه ، قسه‌هه‌ینیت ، روژی په‌شه‌مه ، 11 / ملت ، له سلطانی خوم کرد به ، کتیبخانه‌ی سلیمانی دا بو گوژارو روژنامه‌گیرین ، که سه‌یرمه‌گه‌ کاک مسته‌فا سلح که‌ریمی هاوژیمو کاک سلح حه‌مه‌له‌مین چیرۆکه‌نووس و کاک عه‌زیز عومهری ئه‌نداژیلاری کشتوکال له‌وانیش له‌وین روژنامه‌ده‌گیرین ، له‌به‌ر ئاخره‌تیک خوی کرد به‌زووردا و وتی : اصبلی بوستره‌ی ملی ، هه‌یه !! دواپی له کاک مسته‌فام پرسه به‌وتومه‌وه که تو ماموستاو به‌ریوه‌به‌ری قوتابخانه‌ی سه‌رنجیکی ، منداآلی لای ئیوه به ، اصبلی ملی ، ده‌لین چی ؟ زور له‌سه‌رخو ووتی پیی ئه‌لین : بویه‌ی لوی . !

20 - هه‌ر مندالیک که له سه‌ره‌نای سالی خویندندا ده‌بیت قوتابخانه ، ئه‌گه‌ر شه‌شسالانی ته‌واوگریدیت ئه‌وا و مرده‌گیریت ، ئه‌گه‌ر ته‌واوپی نه‌گریدیت هه‌ر و مرده‌گیریت و بوی هه‌یه له ، 1/31 ، ی سالی تازهی ناو ئه‌و سالی خویندنه شه‌شسالان ته‌واویکات .

21 - بو بیینی ئه‌و خالانه سه‌یری ، جه‌ژنامه ، مره‌گیران دوکتور عه‌زمدین مسته‌فا رسوول ، به‌غداد ، (مطبعة الايب البغدادي ، سالی 1982 ، بکه .

22 - من هه‌ر مه‌به‌ستی حیکله‌ته‌که‌م نووسیه‌وه ، دیاره خوی به‌ جوژیکه‌تر داریژراوه ، جه‌زم ئه‌کرد خویندنه‌ی به‌ریزه له لاپه‌ره (11) ی ، جه‌ژنامه ، دا بیخوینیایه‌وه .

23 - له کتیبخانه‌ی منداآندا وکو ، کتیبخانه‌ی منداآنی عه‌رمب ، ی (مه‌نسور) له به‌غدا ، هه‌ر مندالیک بو ئی یه‌که‌می سه‌رنجیکی ته‌واونه‌گریدیت ئه‌لین بجیته‌ژوورمه‌وه بو خویندنه‌وه‌و پیناسه‌شی بو ناکه‌ن ، چونکه هه‌رمناسه‌نی ئه‌و ناملیکه‌و گوژارانه بو ئه‌و منداآنییه که سه‌رنجیکی ، له‌لایه‌نی ، و بیرکاری ، له قوتابخانه فیربوون و له‌و نووسینه‌که‌م ، نه‌ک مندالیک که گه‌وره‌یه‌ک دایبیت و حیکله‌نی بوکات ، ئه‌م بانه‌ی منبلی هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌و بنجینه‌یه‌و بو ئه‌و مه‌به‌سته‌نووسراوه .

24 - بو نموونه بروهانه (الارنب و القنلا و شجرة الصبلی) تألیف : فلیمی مه‌دی ، رسوم : میعاد خلیل ، الاخراج الفنی : شریف الراس ، دار لکلیة الاطفال ، مکتبه الطلل 32 سلسله البراعم ، 1981 .

25 - سالی 1973 ، له (روژشنبیری نو) دا شتیکم بو منداآن نووسیه‌وه یه‌که‌ک له‌م جوژه دارشتنه‌ی تیدابوو که ، لا مل به‌دمنووک خورانن ، بوو . کاکه حه‌مه‌ی مه‌لا که‌ریم لای کاک ئه‌محمد تالانه که ئه‌وسا له په‌شه‌سوپین مووجه‌خوری میری بووین ووتبووی : به‌کاک هه‌رمیدون بلی ، به‌لای منوه ئه‌م جوژه دارشتنه بو منداآن خوش نیته به‌رگویم ، منبلی ووتم : زور راست ده‌کات ، نه‌ک هه‌ر ئه‌ومنده به‌لکو بو منداآن نلینت و سه‌ری ئی تیک‌ده‌دات ، له‌و روژمه‌وه به‌لینم به‌خوم دا که له فرسه‌تیکدا که په‌یوه‌ندی به‌م بانه‌وه بییت ، ئه‌م سه‌رنجه‌ی کاکه‌هه‌مه‌و ئه‌و وهرامه‌ی خومه‌وه‌و ئه‌و ئامانه‌تیک بخه‌مه به‌ر چاوی ئه‌و خویندنه‌ی به‌ریژانه‌ی کولیان به‌م جوژه نووسین و بانه‌وه هه‌نگرتوه .

* The pronunatory product of children